

Список використаної літератури

1. Сенченко Н. И. Четвертая мировая организационная война / Н. И. Сенченко. — Киев : Лира-К, 2020. — 432 с. — (Серия "Четвертая мировая латентная война").
2. Сенченко М. Організаційна війна в умовах псевдодемократії / Микола Сенченко // Вісник Книжкової палати. — 2019. — № 7. — С. 3—9.
3. Коровин В. Третья мировая сетевая война / В. Коровин. — Санкт-Петербург : Питер, 2014. — 362 с.
4. Ларина Е. Новая военная стратегия США и поведенческие войны / Е. Ларина, В. Овчинский // Информационные войны. — 2015. — № 3. — С. 27—33.
5. Московичи С. Век толп. Исторический трактат по психологии масс / Серж Московичи. — Москва : Академический проект, 2011. — 400 с.

Mykola Senchenko
Effects-based operations

In recent times, in addition to traditional diplomatic actions and hostilities, the use of indirect action technologies, which are undermining the rival state from within, is increasingly being used to address the current world interstate problems. There are many called such technologies: "soft power", "reasonable power", "controlled chaos", "hybrid wars" and more. Within these technologies, special operations known as "effects based operations" (EBO) are used. The article examines the implications of such operations and the future of countries, provided they are applied globally.

It is noted that the "network structures", which were created in advance in the territory of the country of the victim of aggression, are used for the implementation of the EBO algorithms. This means that the formation of a "network" in the target countries is the deprivation of states, peoples, armies and governments of independence, sovereignty and subjectivity, transforming them into rigidly managed, programmed mechanisms. Base effect operations are special algorithms for organizational weapons for conducting warfare.

The main technological tool of network war involved in the implementation of the EBO — "network nodes" is considered. These include civil society organizations: non-governmental organizations (NGOs), non-profit organizations (NPOs), foundations, civic organizations, movements and political parties, newspapers and magazines, youth organizations, as well as corrupt officials and human rights defenders.

It is noted that the main purpose of organizational and informational aggression is a qualitative change of traditional cultural and spiritual life, violation of the continuity of national ideals and values, dismantling of historical memory. The information pressure that the initiates of the orgwein exert on a continuous and continuous basis is capable of damaging unifying national elements by distorting or destroying the traditional points of unity of the nation (orchestral weapons) of value.

Keywords: *basic effects operations; orgwar; organizational weapons; aggressor state; the target state; network; agents of influence; network war*

References

1. Senchenko N. I. (2020). *Chetvertaya mirovaya organizacionnaya vojna*. Kiev: Lira-K.
2. Senchenko M. (2019). Organizacijna vijna v umovah psevdodemokratiyi. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 7, pp. 3—9.
3. Korovin V. (2014). *Tretya mirovaya setevaya vojna*. Sankt-Peterburg: Piter.
4. Larina E., Ovchinskij V. (2015). Novaya voennaya strategiya SShA i povedencheskie vojny. *Informacionnye vojny*, 3, pp. 27—33.
5. Moskovichi S. (2011). *Vek tolpa. Istoricheskij traktat po psihologii mass*. Moskva: Akademicheskij proekt.

Надійшла до редакції 16 березня 2020 року

УДК 070Універсум:316.6/.7]"1993/2018"(477)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2020.3(284).35-42

Вікторія Романчук,
відповідальний секретар журналу "Універсум",
член Національної Спілки журналістів України,
член Всесвітньої асоціації періодичної преси —
Organisation Mondiale de la Presse Periodique en Bruxelles,
e-mail: universum.magazine@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5690-5701>

**Українська культурна парадигма
на сторінках журналу "Універсум" (1993—2018)**

У статті розглянуто культурні процеси в Україні, зафіксовані впродовж 1993—2018 рр. на сторінках журналу політології, футурології, економіки, науки та культури "Універсум" (<http://universum.lviv.ua>). Наголошено на важливому значенні національної культури для самоорганізації суспільства в новітніх умовах державотворення; відображено організаційну та мобілізаційну ролі культури у становленні політичної нації та утвердженні її ідентичності. Проаналізовано доробок часопису в царині культурних зацікавлень видання, позначеного розумінням потреби наповнювати національний інформаційний простір модерними смислами й цінностями з надбав світової культурної скарбниці.

На зміну добі класичної гуманітарної культури, коли чітко структуровані знання передавалися через традиційну шкільну освіту й закріплювались у вищих шляхом вивчення різноманітних дисциплін, що давало змогу дістати відповіді на

основні питання буття, прийшла культура фрагментарна. В ній знання формуються через засоби масової комунікації — уривчасто, часто випадково. Такі квазізнання порушують здатність людини до самостійного мислення, призводять до втрати навичок системного й логічного аналізу, вміння формувати / творити ланцюг причин і наслідків, притаманних явищам навколишнього світу.

У своїх публікаціях культурної та мистецької тематики "Універсум" постійно наголошує, що нові умови, продиктовані вимогами інформаційного суспільства, потребують залучення інтелектуального потенціалу передусім своєї нації, який "вирищується" й найефективніше діє в системі здійснення єдиної мовної, освітньої, культурної, наукової політики держави. Інакше кажучи, тільки тоді соціум буде готовий до діалогу культур на високому цивілізаційному рівні, коли в суспільній свідомості утвердиться модерна система ціннісних орієнтацій, духовним і моральним осередком якої є національна ідея.

Ключові слова: культура; ідентичність; інформація; культура державотворення; соціальна культура; національна культура; духовність; мораль; ментальність; мова

Вступ. Поняття "культура" складне й багатогранне. Його широко використовують у повсякденному житті, засобах масової комунікації (ЗМК), художній і науковій літературі. Цей феномен досліджували й досліджують філософи та психологи, історики та митці, етнологи й антрополози, релігійні діячі. Та навіть у середовищі науковців досі немає його загальноприйнятого визначення.

Традиційно розрізняють два основні напрями культури — матеріальний і духовний. До складників поняття "культура" стало відносять літературу, мистецтво, науку, освіту, релігію, народні традиції, естетику побуту й виробництва. Водночас слід зазначити, що культура — це результат людської історії, міра людяності людини, це те, що вона створила своїм розумом, а не отримала від природи, це матеріальний і духовний прогрес соціально-національних спільнот тощо.

Е. Тайлор у праці "Первісна культура" навів таке визначення складників культури: "Культура, або цивілізація, в широкому етнографічному сенсі складається у своєму цілому зі знань, вірувань, мистецтва, моральності, законів, звичаїв та деяких інших здібностей і звичок, засвоєних людиною як членом суспільства" [33].

На початку 1950-х рр. американські антрополози й культурологи А. Кребер і К. Клакгон [48] виявили 164 визначення культури. За два десятиліття французький культуролог А. Моль подав 250 дефініцій цього поняття. Нині в науковій літературі зафіксовано майже 500 варіантів тлумачення сенсу культури.

Лауреат Нобелівської премії Х. М. Льюїс у "Короткому роздумі про культуру" [19] зазначив: "Визначення культури стало настільки широким, що, хоча й ніхто не наважується визнати цього відкрито, воно розвіялося, наче дим. Воно стало незбагненим, масовим і фігуральним. <...> Культура може бути експериментом і рефлексією, думкою і мрією, пристрасстю і поезією, постійним критичним переглядом усіх визначеностей, переконань, теорій і вірувань. <...> Культура є, чи була, коли вона існувала, спільним знаменником, чимось, що підтримувало існування комунікації між найрізноманітнішими групами людей, яких поступ знань примусив спеціалізуватися, тобто невпинно віддалятися й усамітнюватися одна від одної. Культура була певним компасом, певним провідником, що давав змогу людям орієнтуватися в густому тумані знань, не збиваючись на манівці й маючи більш-менш чітке уявлення про невпинну траєкторію, пріоритети,

різницю між суттєвим і несуттєвим, різницю між головним шляхом і безглуздими відгалуженнями".

У ХХ ст. український дослідник М. Семчишин зі США надав таке визначення: "Культура — це образ народу. Вона виявляє і символізує національний світогляд, етичні, мистецькі, релігійні чи соціальні аспекти життя народу в кожночасній добі його існування. Вона — своєрідна мозаїка різнородних вартостей різних народів, що виступають або виступали на арені історії і з більшою чи меншою динамікою проявили себе" [32].

Є. Маланюк у "Книзі спостережень" наголошував на творчому акті як визначальному елементі культури: "Під прийнятним у нас словом "культура" розуміємо все те, що створене людиною. Підкреслюємо: створене, а не зроблене механічно, бо справжні культурні факти є наслідком творчого акту" [21].

У фундаментальній праці "Синергетична концепція культури" А. Свідзинський навів оригінальне трактування поняття культури як процесу самоорганізації ноосфери [31]. Автор, зокрема, зазначає: "Поза сумнівом, культура — це явище, яке твориться людськими спільнотами. Попри те, що окрема людина може внести визначний особистий внесок в культуру, аналіз завжди показує наявність в її досягненнях загальнокультурного тла, прямих чи опосередкованих впливів інших людей" [31, с. 24].

Постановка проблеми. Україна здобула незалежність у період активного формування новітньої світової фінансово-політичної системи, де панівні позиції впевнено посідають провідні країни світу, між якими загострюється боротьба за контроль над природними ресурсами планети. Україна виявилась не готовою до такого протистояння, що певним чином позначилося на культурному житті нації. Небезпечною тенденцією сьогодення стала маргіналізація української культури й мови насамперед через цілеспрямовану агресію Росії, інфільтрацію в інформаційний простір нашої країни такого деструктивного поняття, як "руській мір".

У 1996 р. головний редактор відомого часопису "Культура" Є. Гедройц, який уважно спостерігав за соціально-економічними процесами в Польщі, навів цікавий приклад: "З усією критичністю ставлячись до міжвоєнного періоду, треба визнати, що в Речі Посполитій суспільство мало почуття державності та обов'язку щодо вітчизни. Фінансові службовці, які становили найчисленнішу частину державних праців-

ників, оплачувались вкрай низько. Попри це, хабарництва майже не існувало. Кількість скандалів, економічних афер, пов'язаних із політичними колами, також була мінімальною" [4]. Пояснення надзвичайно просте: тогочасному польському суспільству був притаманний доволі високий рівень соціальної культури. Натомість СРСР посідав перше місце у світі з підготовки різноманітних фахівців, які, однак, мали занижений рівень освіти й культури. Цей феномен комуністичного експерименту все ще дається взнаки сучасній Україні, де культуру служіння державі майже не сформовано.

Головна проблема — це брак національної влади еліти, яка б мислила категоріями української культури як органічної та рідної. Шеф-редактор журналу "Універсум" О. Романчук констатує: "Нинішній так званий український істеблішмент повсякчас демонструє брак політичної волі, захланність і аморальність. Він позбавлений розуміння культури не тільки української, а й політичної. І тому, замість формування української політичної нації, заглибився у набивання власних кишень" [30].

Відомий український філософ Б. Кримський 2003 р. зазначав: "Культурна політика держави залежить від національної повновартості того чи іншого державного утворення, від національної самовизначеності його керівних кіл... У нашій державі "мультикультурністю" прикривається відсутність чіткої державної культурної політики, чітких національних пріоритетів у цій політиці... Якщо особа визнає і переживає українську культуру як свою, рідну, вона є українцем, українкою, навіть маючи неукраїнське прізвище і неукраїнських предків. Навпаки, якщо людина українського походження ототожнює себе з російською культурою, то, напевно, вона вже втрачена для української нації <...> Ось чому Російська Федерація докладає надзусиль для культурної експансії в Україні, адже культурне панування — то є ментальна основа для всіх інших видів панування і тому засилля російського шоу-бізнесу, російської книжки, російських радіостанцій і т. д. в Україні, — то є не прояв некорисливої любові до чистого мистецтва, а спланована, цілеспрямована, свідомо і добре організована політика Росії проти України..." [13].

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Ґрунтовні концепції розуміння винятково важливої ролі культури в історії людства та в історії України в наш час запропонували відомі вітчизняні науковці: С. Кримський [14], А. Свідзинський [31], М. Жулинський [7], Ю. Богуцький [1], І. Передерій [28], А. Карась [39], І. Дзюба [5], С. Костишева [10], С. Яртись і В. Мельник [16].

Упродовж 2000—2013 рр. в Україні був завершений академічний видавничий проект — випуск фундаментального дослідження у п'яти томах і дев'яти книгах "Історія української культури", в якому системно подано багатомісячну історію української культури як невід'ємної частини історії світової культури.

Наразі єдиної універсальної культури людство ще не виробило. Кожна культура формує власний,

особливий соціум, свою форму соціально-культурного спілкування. У цьому сенсі цікавими є спостереження Л. Дженнінгс у рецензії на книгу Л. Гаррісона і С. Гантінгтона "Culture Matters: How Values Shape Human Progress" [47], надруковані в журналі "Футурист" [46]. Авторка наголошує, що культурні цінності можуть прискорити прогрес людства й заважати йому; що сприятливий клімат, багаті природні ресурси, раціональна політика — далеко не достатні умови для процвітання нації. Зокрема, після Другої світової війни багато країн Західної Європи та Японія лежали в руїнах. Сьогодні вони належать до найбагатших і наймогутніших. Водночас щедра допомога й намагання впровадити ефективні методи управління не сприяли досягненню високих результатів у Латинській Америці, Африці й навіть у так званих районах бідності високорозвинених країн.

Проте лише географічними чи історичними передумовами складно пояснити, чому певні країни просуваються вперед, а інші залишаються позаду. Причини їх відсталості й процвітання слід шукати в культурних відмінностях суспільства. Одні культурні особливості сприяють модернізації, інші, навпаки, — гальмують економічний розвиток країни. Так вважає професор Л. Гаррісон, директор Інституту культурних перетворень Школи права і дипломатії при Університеті Тафтса. Науковець сформулював позиції чи напрями в культурі, що сприяють прогресу [17; 18].

А. Моль, вивчаючи процеси соціальної комунікації, виявив та описав нові особливості сучасної культури у праці "Соціодинаміка культури" [25], виділивши особливий етап її розвитку. Йдеться про так званий "мозаїчний" тип культури, за якого знання творяться з розрізнених елементів, пасивно формуються на ґрунті побаченого, прочитаного й почутого з телебачення, газет, радіо тощо [25, с. 45]. Інформація, здобута в такий спосіб, залишає в людській пам'яті лише фрагментарне розуміння причинно-наслідкових зв'язків певних явищ, процесів та ідей. За браком критеріїв оцінки пересічна людина неспроможна належним чином виділити з "інформаційного шуму" найцінніше, основне та обов'язкове для запам'ятовування, а відтак створити нове знання як важливий елемент культури.

На цю проблему звертає увагу й А. Свідзинський: "Потік інформації, який нині сприймає людина, надзвичайно великий. Очевидно, його не під силу засвоїти та розумно використати переважній кількості людей. Незрідка реакцією на надто велику густину інформації, яка спрямовується на індивіда, стає його різко негативне ставлення до неї, без розгляду по суті, в кінцевому підсумку — відмова від неї" [31, с. 70].

Метою статті є виокремлення з культурного дискурсу журналу "Універсум" найхарактерніших складників, що трансформуються в ціннісні орієнтири людини, суспільства й держави та сприяють формуванню національної ідентичності, допомагають аналізувати можливості національних смислів через тематичне наповнення часопису культурною тематикою.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 20-х роках минулого століття публіцист М. Шаповал

наголошував: "Дійсне визволення нації виявляється у створенні окремого суспільства, з своїм господарством, культурою й державою... Політичну боротьбу, в ім'я створення української влади, ми мусимо вести безупинно, не вгаваючи... Але одночасно із цією боротьбою треба вести суспільно-визвольну роботу: виконувати нашу господарську й культурну програму" [41].

У той самий період пролунало засадниче застереження Т. Масарика, першого президента Чехословаччини: "Національна ідея — це для свідомої людини ціла культурна програма. Коли я кажу, я Чех, мушу мати культурну програму" [49].

Чехи, які відкинули теорію поглинання чеської культури німецькою, стали захисниками культурної різноманітності світу, а не її опонентами. На цю обставину звертає увагу філософ О. Колісник: "Лідери титульних етносів нових національних держав (Піلسудський у Польщі, Масарик у Чехословаччині, Манаргайм у Фінляндії) дотворювали з титульного етносу титульну націю шляхом постановки вирішення національних проблем перед соціальними проблемами і отримали успішні національні держави, які результативно вирішували соціальні проблеми. В Україні лідери тогочасних визвольних змагань Грушевський та Винниченко робили навпаки, тобто ставили соціальне перед національним, тому втратили можливість здобути національну державу, завдяки чому населення УРСР пережило насильну колективізацію, голодомори, масові репресії, розстріляне Відродження та Другу світову війну" [12].

Упродовж чвертьстолітнього перебування в інформаційному просторі журнал "Універсум" численними публікаціями на тему культури й мистецтва прагнув творити своєрідну культурну програму для Української держави, поділяючи думку геніального українського художника І. Марчука: "Нема культури — нема держави".

Виокремлення культурного часопростору з масиву різноманітних зацікавлень й уподобань "Універсуму" дає змогу з'ясувати роль культури як надважливої інституції знань для формування громадянина та громадянського суспільства, у будівництві та утвердженні політико-економічних підвалин держави.

Журнал неодноразово звертався до набутоків минулих поколінь, здійснюючи своєрідні інтелектуальні екскурси, регулярно вміщуючи ексклюзивні матеріали на тему культурного будівництва. Читачі "Універсуму" мали нагоду ознайомитися з розлогим інтерв'ю доктора мистецтвознавства О. Федорука з легендарним поетом і письменником В. Баркою — "Культурі легко дихати треба" [37], надзвичайно повчальною, по суті, історичною, розмовою академіка НАНУ Я. Яцківа зі славним літературознавцем Г. Костюком — "Патріарх українського письменства" [26] та інші або вкотре ґрунтовно проаналізувати непроминальні тексти Ю. Шевельова "Москва, Маросейка" [43], Є. Маланюка "Малоросійство" [20], Д. Донцова "Крок уперед. До "літературного" спору" [6] тощо.

Тему національно-культурної ідеї, тісно пов'язаної з проблемою культурної ідентичності українців, на сторінках часопису неодноразово порушували академіки НАНУ М. Жулинський та І. Дзюба, відомі вчені, політики, письменники, художники. Серед них такі знакові постаті, як Є. Сверстюк, Я. Дашкевич, І. Драч, Ю. Щербак, І. Марчук, Є. Безніско, М. Попович, В. Брюховецький, Ю. Ілленко, Б. Ступка та інші.

Зокрема, І. Дзюба зазначає: "За нинішніх умов глобалізації та загроз нівеляції навіть могутні культури вдаються до різних форм самозахисту... Національна культура нагадує про себе як про базову умову національного самоздійснення взагалі... Ми стоїмо перед необхідністю осмислення української культури в усій повноті й різноманітності її компонентів — від феноменів буденної свідомості до вищих феноменів духу" [5, с. 8, 10].

На цьому акцентував і всесвітньовідомий кінорежисер Ю. Ілленко: "Культура є історичним надбанням, стратегічним ресурсом, формою існування і майбутнім нації" [9].

Доктор мистецтвознавства, голова Національної комісії з питань повернення в Україну культурних цінностей О. Федорук, у статті "Культурні цінності як чинник національного самоусвідомлення" [38] порушує питання повернення в Україну культурної та історичної спадщини в контексті міжнародних акцій, відповідно до цивілізаційно-правових норм і законів.

Ще на початку 90-х років минулого століття відомий літературний критик і театрознавець Л. Танюк звертав увагу на те, що українці "не пройшли через стадію розвитку особистості", що "тільки культура, тільки духовність, тільки гуманітарна сфера допоможуть олюднити систему посткомуністичну" [34].

Розповідаючи про зумисний підпал відділу української Центральної наукової бібліотеки ім. В. І. Вернадського в Києві в добу СРСР, журналіст і перекладач Т. Марусик наводить емоційну цитату з журналу "Сучасність", що видавався в Нью-Йорку: "Українці! Чи знаєте, що вам спалено? Вам спалено частину розуму і душі" [22].

Дослідження О. Федорука "Апіїв шлях українського мистецтва" [36] присвячено історії українського мистецтва ХХ ст., що значною мірою перетворилася на мартирологію митців. Науковець веде мову про культуру українців, котра десятиліттями була на прицілі "советської" системи, внаслідок чого зазнала непоправних втрат. Автор наводить багатозначну фразу комуністичного поета Дем'яна Бедного, кинуту ним англійському журналістові 1932 р.: "Нікому з українців ми тут не довіряємо, хоч би був найкращий комуніст. Нікому з них не можна вірити".

Культуролог В. Вітковський наголошує: "Український культурний простір зазнає масованої зовнішньої експансії. З одного боку таку експансію здійснює культура російська та російськомовна, яка володіє величезним людським, ідейним, художнім потенціалом, розбудованою територіальною інфраструктурою й широкою мережею "найжджених" шляхів проникнення

в українське суспільство... З іншого боку, свій наступ на українському культурному фронті швидко активізує західна культура, переважно англійська" [2]. Зафіксувавши доволі невеселу для української культури ситуацію, автор застерігає: "За таких вихідних умов українська інтелектуальна еліта має розробляти стратегію культурного прориву українства, що силою обставин мусить або стати явищем світового масштабу, або, можливо, не відбутися взагалі".

Однією з програмних публікацій культурницької тематики журналу є стаття політолога В. Яворського "Головна проблема нашої культури" [45]. Автор нагадує, що діячам української культури доводиться працювати в постійному змаганні з російською культурою, коли перервано безпосередній мовно-культурний зв'язок із життям і немає необхідного контакту з населенням, засліпленого культурою чужого народу. Дослідник наголошує, що точиться запекла боротьба між російською та українською культурами: "Російська культура намагається підпорядкувати і поглинути українську культуру".

Однією з визначальних рис часопису є його культурницькі екскурси, що спонукають до критичного переосмислення ролі людини в царині культури. Зокрема, відомий учений-літературознавець, академік І. Дзюба наголошує, що Україні доводиться мати справу не лише зі спільними для всього людства проблемами XX і XXI століть, а й з проблемами, що перейшли з XVII, XVIII та XIX століть: "Проблемне поле української нації виглядає розлеглішим і складнішого рельєфу, ніж у більшості модерних націй. Серед проблем, які перейшли до нас із минулих століть, знаменуючи нашу історичну обтяженість і запізненість, — проблема національної ідентичності. Більшість європейських націй пройшла шлях утвердження своєї ідентичності принаймні у XVIII або XIX століттях; але торувати цей шлях наприкінці XX та на початку XXI століть, за часів інтеграційного форсажу, у безмежному просторі глобальних викликів та імперативів — незрівнянно важча доля" [5, с. 8].

Шеф-редактор журналу "Універсум" О. Романчук наголошує: "Кожна культура формує свій, особливий соціум, свою форму соціально-культурного спілкування. Недаремно історія засвідчує: тоталітарні системи проводять репресивну селекцію духовно-інтелектуальних сил народу, руйнують особистість, деформуючи норми й ідеали національних культур. І щоб визріли умови для національної та духовної самоідентифікації нашого народу, потрібен комплекс державних заходів для створення повноцінного соціокультурного середовища" [29].

Мисткиня М.-Й. Чорній з Австралії розмірковує про сенс культури й мистецтва в житті людини: "Культура плакається через науку, досвід, практику і підтримку того, що містить добре, розумне, успішне, приємне, корисне і практичне в розумінні традиційності. Культура як соціальна якість збагачується і виявляється у культурі особистої якості життя з вкладом власних внесків і чинників зовнішнього характеру. Загалом культура збагачує і розвиває людські

почування, що має великий вплив на духовний розвиток людини, а головне на усвідомлення своєї ідентичності та корінної належності. Культура є теж чинником поєднання якості минулого з сьогоденним і стає фундаментом майбутнього стилю особистого і соціального життя в державі. Культура — це характер якості духовного чинника, життєвих цінностей" [42].

Журнал подає тези виступу популярної письменниці й публіцистки О. Забужко, в якому вона торкається проблеми гуманітарної політики: "За всі роки незалежності Україна так і не виробила (і не збиралася виробляти!) самостійної гуманітарної політики — ні інформаційної, ні культурної. Постколоніальне, а за ментальністю — радянське, українське чиновництво взагалі не мало поняття, що ця сфера в незалежній країні належить до таких самих першочергових державних пріоритетів, як політика економічна, фіскальна чи зовнішня... В результаті такого "самодіяльного розвитку" Україна за роки незалежності випала з числа культурних націй" [8].

Ю. Шевчук, мовознавець, професор Колумбійського університету, стурбований тим, що українське суспільство та його владна еліта залишаються за логікою свого мислення і дій постколоніальними: "Вторинність менталітету виявляється у мовній поведінці, зокрема в контактах із зовнішнім світом. Ці контакти обслуговує переклад... Це явище — українська культурна вторинність". Автор наголошує, що запозичення з чужих мов через мову російську є масовим явищем: "Інтелектуальна і ментальна залежність від російської культури стає причиною не лише спотворення власних назв, але викривлення картини цілого світу так, неначе українці не мають своїх і волюють дивитися на світ російськими очима" [44].

У цьому контексті видається цікавим досвід Австралії, де у вересні 2006 р. було оприлюднено указ, згідно з яким мусульманам, які бажають жити на "зеленому континенті" ("the land down unde") за законами шаріату, доведеться полишити цю країну. Міністр фінансів Австралії П. Костелло, виступаючи по державному телебаченню, заявив: "Якщо ці цінності (Австралія — секулярна держава, в якій закони ухвалює парламент. — *В. Р.*) не є вашими, якщо ви хочете жити в країні, в якій править закон шаріату, або в теократичній державі, то тоді Австралія не для вас" [3].

Захищаючи в такий спосіб свої культурні цінності, влада Австралії добре розуміє, що мова кожного народу обслуговує розгалужений ринок інформації. Отже, суспільство, що не користується державною мовою в повному обсязі, зазнає величезних економічних, політичних і, звичайно, духовних втрат. Бо, як слушно висловився К. Стеценко, музикант, композитор і громадський діяч: "Мова — це не лише засіб комунікації, але й своєрідна операційна система такого великого комп'ютера, яким є суспільство" [40].

Важливою темою часопису стало дослідження польсько-українських культурних взаємин. Про це, зокрема, йдеться в розлогій аналітичній статті професора Варшавського університету С. Козака, присвяченій творцям, котрі співтворили й збагачували

культуру польсько-українського прикордоння. Науковець нагадує: "Від самих прапочатків українська і польська культура формувалася через обмін цінностями із зовнішнім світом і завдяки цій відкритості черпала імпульси та розвивалася в рамках більш культурних обширів, на кордоні двох цивілізацій і культур — східної греко-візантійської та західної римо-латинської" [11].

І. Матковський у літературній розвідці торкається історії взаємних польсько-українських відносин, присвятивши значну частину дослідження творчості Ю. Лободовського, який "усвідомлюючи свою духовну належність до українського народу і української землі, упродовж всього життя втілював своє світобачення — світобачення людини, чия духовна близькість до батьківщини не розірвана подвійним походженням, а сформована на основі компромісу свідомості: польської і української — у польській культурі, через лірику, публіцистику, прозу" [23].

Журналістка Н. Кудрик розповідає про італійського музикознавця польського походження К. Верніцького, який пізнавав історію України через її музичну спадщину. Він створив унікальну аудіокнигу "Музична подорож Україною". На диску тривалістю майже 11 годин зібрано твори, що відображають основні віхи розвитку музично-пісенного мистецтва та коментарі про історію зв'язків України з європейською культурою [15].

Доктор філологічних наук М. Тимошик у науковій розвідці акцентує: "Друкарство в Україну прийшло не зі Сходу, з Москви, а з Заходу, від німців. Час його появи слід датувати 1460 роком, тобто на 114 років раніше, ніж це було визначено з ідеологічних міркувань за російською (совєтською) концепцією. Ім'я першого українського друкаря — Степан Дропан,

який, згідно зі збереженими до наших днів архівними документами, подарував свою друкарню Львівському Свято-Онуфріївському монастирю" [35].

Професор українських студій Римського національного університету "Ла Сап'єнца" О. Пахльовська застерігає: "Росія не комунікує з модерним світом; Україна не реагує адекватно на російський наступ на демократію". Авторка звертає увагу на те, що Європа шукає нової ідентичності, а Україна своєї. Науковець резюмує: "Не маючи сил викликати на посидинок країни НАТО та ЄС, Росія загрожує холодною, а може, й гарячою війною проти демократичного світу на території України. Чим слабшою інтелектуально ставатиме російська політика, тим агресивнішою вона ставатиме мілітарно. А це є загроза для всього цивілізованого світу" [27].

Висновки. Журнал "Універсум" є свідком і водночас своєрідним тлумачем сучасної доби, активним учасником будівництва Української держави. Характерна ознака часопису — закоріненість у культурну тематику, що завдяки оригінальним методам допомагає аналізувати дійсність, екстраполювати історичні здобутки на близьке й далеке майбутнє та дає змогу ліпше розуміти перспективи багатьох суспільних процесів. Добре усвідомлюючи, що культурна спадщина є сучасним явищем культури, журнал у рубриках "Культура", "Мистецтво", "Мова про мову" прищеплює читачам розуміння мети й завдань культури, її значення та призначення.

Автори часопису наголошують: щоб визріли умови для національної та духовної самоідентифікації українців, потрібен комплекс державних заходів для створення повноцінного соціокультурного середовища; культура має працювати, її треба зробити впливовою; держава в організації суспільства повинна залишатися службовою частиною щодо культури.

Список використаних джерел

1. *Богущий Ю. П.* Українська культура у європейському контексті / Ю. П. Богущий, В. П. Андрущенко та ін. — Київ : Знання, 2007. — 679 с.
2. *Вітковський В.* Українська культура: врятувати світ, аби вижити на власній землі! / В. Вітковський // Універсум. — 1996. — № 5—6. — С. 38—40.
3. *Власти* Австралії пропонують мусульманам покинути країну. — Режим доступу: <https://www.kommersant.ru/doc/994683>. — Загл. с екрана.
4. *Гедройц С.* Громадянське виховання / С. Гедройц // Універсум. — 1996. — № 3—4. — С. 26.
5. *Дзюба І.* Українська культура: проблеми і перспективи / І. Дзюба // Універсум. — 2001. — № 1—2. — С. 8—10.
6. *Донцов Д.* Крок уперед. До "літературного" спору / Д. Донцов // Універсум. — 2016. — № 11—12. — С. 13—18.
7. *Жулинський М.* Нація. Культура. Література: національно-культурні міфи та ідейно-естетичні пошуки української літератури / Микола Жулинський. — Київ : Наукова думка, 2010. — 560 с.
8. *Забужко О.* Гуманітарна політика і державна незалежність / О. Забужко // Універсум. — 2006. — № 3—4. — С. 39.
9. *Ілленко Ю.* Культура переходить в опозицію / Ю. Ілленко // Універсум. — 2005. — № 1—4. — С. 29.
10. *Історія української культури : курс лекцій ; під загальною редакцією д-ра історичних наук С. О. Костилюєвої.* — Київ : ІВЦ "Видавництво "Політехніка", 2010. — 334 с.
11. *Козак С.* Польсько-українське культурне прикордоння / С. Козак // Універсум. — 2000. — № 1—2. — С. 42—47.
12. *Колісник О.* Конфлікт ідентичностей / О. Колісник // Універсум. — 2018. — № 5—6. — С. 14.
13. *Кримський Б.* Культурна політика і національна безпека / Б. Кримський // Українське слово. — 2003. — 21—27 серпня. — С. 4.
14. *Кримський С. Б.* Запити філософських смислів / С. Б. Кримський. — Київ : Видавець ПАРАПАН, 2003. — 240 с.
15. *Кудрик Н.* Італійський музикознавець створив аудіокнигу про історію української музики / Н. Кудрик // Універсум. — 2015. — № 5—6. — С. 49.
16. *Лекції з історії світової та вітчизняної культури.* 2-ге вид. / За ред. А. Яртіся та В. Мельника. — Львів : Світоч, 2005. — 568 с.

17. *Garrison J. E.* Чому культура має значення / Л. Е. Гаррісон — Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n53texts/harrison1.htm>. — Назва з екрана.
18. *Garrison J. E.* Сприяння прогресивним культурним змінам / Л. Е. Гаррісон — Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n53texts/harrison2.htm>. — Назва з екрана.
19. *Льйоса Хорхе Маріо Варгас.* Короткий роздум про культуру / Варгас Маріо Хорхе Льйоса. — Режим доступу: <http://www.metaphora.in.ua/?p=11562>. — Назва з екрана.
20. *Маланюк Є.* Малоросійство / Є. Маланюк // *Універсум*. — 2019. — № 7—8. — С. 23—27.
21. *Маланюк Є.* Книга спостережень / Маланюк Євген. Проза. Т. II. — Торонто, 1966.
22. *Марусик Т.* Хто ж все-таки підпалив бібліотеку в Києві? / Т. Марусик // *Універсум*. — 1994. — № 5—6. — С. 39.
23. *Матковський І.* Поет, що ляхом був, та славив Україну у піснях / І. Матковський // *Універсум*. — 2007. — № 7—8. — С. 20—23.
24. *Між культурою і політикою* / Іван Дзюба; Нац. ун-т "Києво-Могилян. акад.", Центр європ. гуманітар. дослідж. — Київ : Сфера, 1998. — 372 с. — (Бібліотека журналу "Дух і Літера").
25. *Моль А.* Социодинамика культуры / А. Моль / Пер. с фр. ; Предисл. Б. В. Бирюкова. Изд. 3е. — Москва : Издательство ЛКИ, 2008. — 416 с.
26. *Патріарх українського письменства* // *Універсум*. — 1998. — № 11—12. — С. 9—12.
27. *Пахльовська О.* Міжнародний контекст української проблематики / О. Пахльовська // *Універсум*. — 2009. — № 11—12. — С. 42.
28. *Передерій І.* Історія української культури : навч. посіб. для студентів усіх напрямів підготовки денної та заочної форм навчання / І. Г. Передерій, О. В. Тєвікова, А. В. Нарядько ; за ред. І. Г. Передерій. — Полтава : ПолтНТУ, 2015. — 274 с.
29. *Романчук О.* Держава contra культура / О. Романчук // *Універсум*. — 2004. — № 3—6. — С. 27—34.
30. *Романчук О.* Ця влада не зможе реформувати Україну / О. Романчук // *Універсум*. — 2017. — № 3—4. — С. 1.
31. *Свідзинський А.* Синергетична концепція культури / Анатолій Свідзинський. — 2-е вид., випр. і доп. — Львів : Афіша, 2013. — С. 24.
32. *Семчишин М.* Тисяча років української культури (історичний огляд культурного процесу). 2-е видання, фототипічне / М. Семчишин. — Київ : АТ "Друга рука", МП "Фенікс", 1993. — 550 с.
33. *Тайлор Э. Б.* Первобытная культура / Э. Б. Тайлор. — Москва : Политиздат, 1989. — 573 с.
34. *Танюк Л.* Ми не пройшли через стадію розвитку особистості / Лесь Танюк // *Універсум*. — 1994. — № 5—6. — С. 34—35.
35. *Тимошик М.* Витоки українського друкарства як об'єкт критики новітніх опонентів українського відродження / М. Тимошик // *Універсум*. — 2007. — № 11—12. — С. 34.
36. *Федорук О.* Аппіїв шлях українського мистецтва / О. Федорук // *Універсум*. — 1995. — № 5—6. — С. 40—43.
37. *Федорук О.* Культурі легко дихати треба / О. Федорук // *Універсум*. — 1998. — № 9—10. — С. 33—38.
38. *Федорук О.* Культурні цінності як чинник національного самоусвідомлення / О. Федорук // *Універсум*. — 1994. — № 1—2. — С. 40—42.
39. *Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях* : [монографія] / Анатолій Карась; М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. — Київ ; Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. — 519 с.
40. *Цит. за: Богуславська А.* Весь світ на язиці / А. Богуславська // *Універсум*. — 2007. — № 11—12. — С. 37.
41. *Цит. за: Приходько В.* До повної нації / В. Приходько // *Універсум*. — 1993. — № 1—2. — С. 24.
42. *Чорній М.-Й.* Сенс культури і культурного життя / М.-Й. Чорній // *Універсум*. — 2004. — № 10—12. — С. 54—55.
43. *Шевельов Ю.* Москва, Маросейка / Ю. Шевельов // *Універсум*. — 2012. — № 7—8. — С. 34—36.
44. *Шевчук Ю.* Про українську культурну вторинність / Ю. Шевчук // *Універсум*. — 2006. — № 5—8. — С. 68—70.
45. *Яворський В.* Головна проблема нашої культури / В. Яворський // *Універсум*. — 1996. — № 9—10. — С. 34—36.
46. *Futurist.* — Jan.—Feb., 2001. — P. 9.
47. *Culture Matters: How Values Shape Human Progress* / edited by Lawrence E. Harrison and Samuel P. Huntington. — Basic Books, 2000. — 348 pages.
48. *Kroeber A. and Kluckhohn C.* Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions. — Peabody Museum of American Archeology and Ethnology / A. Kroeber and C. Kluckhohn. — Cambridge, Massachusetts, 1952. — 224 с.
49. *Masaryk T. G.* Narodnosti Filosofie doby novejsi / T. G. Masaryk. — Praha, 1918. — S. 8.

Viktoriya Romanchuk

The Ukrainian cultural paradigm on the pages of the Universum magazine (1993—2018)

In the article there are reviewed cultural processes in Ukraine, fixed during 1993—2018 on the pages of the magazine of political science, futurology, economics, science and culture Universum (<http://universum.lviv.ua>). The important value of the national culture for the self-organization of the society under the modern circumstances of the state-building is shown. The organizing and mobilizing role of the culture in the incipience of the political nation and in the approval of its identity is displayed. The achievements of the magazine in the branch of the cultural interests of the edition are analyzed which is marked with the understanding of the need to fill up the national informational space with the modern meanings and values from acquisitions of the world cultural treasury.

Instead of the era of classical humanitarian culture, when clearly structured knowledge was transmitted through traditional school education and consolidated in higher education by studying different disciplines, giving the opportunity to get answers to the basic questions of being, the culture came fragmentary. In it, knowledge is formed through mass communication — fragmentary, often by accident. Such a quasi-knowledge violates a person's ability to think independently, leads to a loss of systematic and logical analysis skills, the ability to form / create a chain of causes and effects inherent in the phenomena of the world.

In its publications on cultural and artistic subjects, the *Universum* magazine constantly emphasizes that new conditions, dictated by the requirements of the information society, require the involvement of the intellectual potential of their nation, which is "grown" and operates most effectively in the system of implementation of a single linguistic, educational, cultural, and cultural policy of the state. In other words, the society will be ready for cultural competitions and dialogue of culture at a high civilization level only at the time, when a modern system of the value orientations in the public consciousness will be established; whose spiritual and moral focus is the national idea.

Keywords: culture; identity; information; state-building culture; social culture; national culture; spirituality; moral; mentality; language

References

1. Boguckij Yu. P., Andrushenko V. P. ta in. (2007). *Ukraïnska kultura u yevropeiskomu konteksti*. Kyiv: Znannya.
2. Vitkovskij V. (1996). Ukrayinska kultura: vryatuvati svit, abi vizhiti na vlasnij zemli! *Universum*, 5—6, pp. 38—40.
3. *Vlasti Avstralii predlozhili musulmanam pokinut stranu*. (2019). Available at: <https://www.kommersant.ru/doc/994683>.
4. Gyedrojc Ye. (1996). Gromadyanske vihovannya. *Universum*, 3—4, pp. 26.
5. Dzyuba I. (2001). Ukrayinska kultura: problemi i perspektivi. *Universum*, 1—2, pp. 8—10.
6. Doncov D. (2016). Krok upered. Do "literaturnogo" sporu. *Universum*, 11—12, pp. 13—18.
7. Zhulinskij M. (2010). *Naciya. Kultura. Literatura: nacionalno-kulturni mifi ta idejno-estetichni poshuki ukrajinskoyi literature*. Kyiv: Naukova dumka.
8. Zabuzhko O. (2006). Gumanitarna politika i derzhavna nezalezhnist. *Universum*, 3—4, pp. 39.
9. Illyenko Yu. (2005). Kultura perehodit v opoziciyu. *Universum*, 1—4, pp. 29.
10. Kostilyeva S. O. (ed.). (2010). *Istoriya ukraïnskoï kulturi: kurs lekcii*. Kyiv: IVC "Vidavnicтво "Politehnika".
11. Kozak S. (2000). Polsko-ukrajinske kulturne prikordonnya. *Universum*, 1—2, pp. 42—47.
12. Kolisnik O. (2018). Konflikt identichnostej. *Universum*, 5—6, pp. 14.
13. Krimskij B. (2003). Kulturna politika i nacionalna bezpeka. *Ukraynske slovo*, 21—27 serpnja, p. 4.
14. Krimskij S. B. (2003). *Zapiti filosofskih smisliv*. Kyiv: Vidavec PARAPAN.
15. Kudrik N. (2015). Italijiskij muzikoznavec stvoriv audioknigu pro istoriyu ukrajinskoyi muziki. *Universum*, 5—6, pp. 49.
16. Yartis A. ta Melnik V. (ed.). (2005). *Lekcii z istorii svitovoï ta vitchiznyanoi kulturi. 2-ge vid*. Lviv: Svitoch.
17. Lorens E. Garrison. (2019). *Chomu kultura maye znachennya*. Available at: <http://www.ji.lviv.ua/n53texts/harrison1.htm>.
18. Lorens E. Garrison. (2019). *Spriannya progresivnim kulturnim zminam*. Available at: <http://www.ji.lviv.ua/n53texts/harrison2.htm>.
19. Ljosa Horhe Mario Vargas. (2019). *Korotkij rozдум pro kulturu*. Available at: <http://www.metaphora.in.ua/?p=11562>.
20. Malanyuk Ye. (2019). Malorosijstvo. *Universum*, 7—8, pp. 23—27.
21. Malanyuk Ye. (1966). *Kniga sposterezhen. Proza. T. II*. Toronto.
22. Marusik T. (1994). Hto zh vse-taki pidpaliv biblioteku v Kiyevi?. *Universum*, 5—6, pp. 39.
23. Matkovskij I. (2007). Poet, sho lyahom buv, ta slaviv Ukrainu u pisnyah. *Universum*, 7—8, pp. 20—23.
24. Dzyuba Ivan. (1998). *Mizh kulturoyu i politikoyu*. Kyiv: Sfera.
25. Mol A. (2008). *Sociodinamika kultury*. Moskva: Izdatelstvo LKI.
26. Patriarh ukrajinskogo pismenstva. (1998). *Universum*, 11—12, pp. 9—12.
27. Pahlovska O. (2009). Mizhnarodnij kontekst ukrajinskoyi problematiki. *Universum*, 11—12, pp. 42.
28. Perederii I. G., Tyevikova O. V., Naradko A. V. (2015). *Istoriya ukrajinskoy kulturi*. Poltava: PoltNTU.
29. Romanchuk O. (2004). Derzhava contra kultura. *Universum*, 3—6, pp. 27—34.
30. Romanchuk O. (2017). Cya vlada ne zmozh reformuvati Ukrainu. *Universum*, 3—4, pp. 1.
31. Svidzinskij A. (2013). *Sinergetichna koncepciya kulturi. 2-e vid., vipr. i dop*. Lviv: Afisha.
32. Semchishin M. (1993). *Tisyacha rokov ukrajinskoyi kulturi (istorichnij oglyad kulturnogo procesu)*. 2-e vidannya, fototipichne. Kyiv: AT "Druga ruka", MP "Feniks".
33. Taylor E. B. (1989). *Pervobytnaya kultura*. Moskva: Politizdat.
34. Tanyuk Les. (1994). "Mi ne projshli cherez stadiyu rozvitku osobistosti". *Universum*, 5—6, pp. 34—35.
35. Timoshik M. (2007). Vitoki ukrajinskogo druzarstva yak ob'jekt kritiki novitnih oponentiv ukrajinskogo vidrodzhennya. *Universum*, 11—12, pp. 34.
36. Fedoruk O. (1995). Appiyiv shlyah ukrajinskogo mistectva. *Universum*, 5—6, pp. 40—43.
37. Fedoruk O. (1998). Kulturi legko dihati treba. *Universum*, 9—10, pp. 33—38.
38. Fedoruk O. (1994). Kulturni cinnosti yak chinnik nacionalnogo samousvidomlennya. *Universum*, 1—2, pp. 40—42.
39. Karas Anatolij. (2003). *Filosofiya gromadyanskogo suspilstva v klasichnih teoryyah i neklasichnih interpretacijah*. Kyiv ; Lviv: Vid. centr LNU im. Ivana Franka.
40. Cit. za: Boguslavskaja A. (2007). Ves svit na yazici. *Universum*, 11—12, pp. 37.
41. Cit. za: Prihodko V. (1993). Do povnoyi naciyi. *Universum*, 1—2, pp. 24.
42. Chornij M.-J. (2004). Sens kulturi i kulturnogo zhittya. *Universum*, 10—12, pp. 54—55.
43. Shevelov Yu. (2012). Moskva, Marosyejka. *Universum*, 7—8, pp. 34—36.
44. Shevchuk Yu. (2006). Pro ukrajinsku kulturnu vtorinnist. *Universum*, 5—8, pp. 68—70.
45. Yavorskij V. (1996). Golovna problema nashoyi kulturi. *Universum*, 9—10, pp. 34—36.
46. *Futurist*. (Jan.—Feb., 2001), p. 9.
47. Harrison E. Lawrence and Huntington P. Samuel (ed.). (2000). *Culture Matters: How Values Shape Human Progress*. Basis Books.
48. Kroeber A. and Kluckhohn S. (1952). *Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions*. Cambridge, Massachusetts.
49. Masaryk T. G. (1918). *Narodnosti Filosofie doby novejsi*. Praha, p. 8.

Надійшла до редакції 20 січня 2020 року